

TOPLUMSAL DEĞİŞİM PERSPEKTİFİNDEN

GÖÇ SOSYOLOJİSİ

Kadir CANATAN

ESKİ
YENİ
YAYINLARI

Eskiyeni Yayınları: 80

TOPLUMSAL DEĞİŞİM PERSPEKTİFİNDEN
GÖÇ SOSYOLOJİSİ

Kadir CANATAN

© FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ.
(Sertifika no: 13178)

Mizanpaj ve Kapak
FCR

Baskı ve Cilt
VADİ GRAFİK TASARIM VE REKLAMCILIK LTD. ŞTİ.
İvedik Org. San. 1420. Cad. No: 58/1
Yenimahalle/ANKARA • Tel: 0 312 395 85 71
Sertifika No: 47479

1. Baskı: Ağustos 2020

ISBN: 978-605-5978-91-4

FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ.
Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No: 14/1 Ulus-Altındağ/ANKARA
Tel: (0312) 310 08 60 (pbx) - Fax: (0312) 311 47 89
Web: www.eskiyeni.org • e-mail: fcr@fcr.com.tr

TOPLUMSAL DEĞİŞİM PERSPEKTİFİNDEN

GÖÇ SOSYOLOJİSİ

Kadir CANATAN

Ankara 2020

Prof. Dr. Kadir CANATAN

1960 Nevşehir/Hacıbektaş doğumlu. İlkokulu Mikail köyünde, ortaokulu Mucur'da (Kırşehir) ve liseyi Ankara Atatürk Lisesi'nde okuyan Canatan, buradan mezun olduktan sonra yurt dışına çıktı. 1984-1989 yılları arasında Rotterdam Sosyal Akademisi Sosyal Hizmetler Bölümü'nde yüksek eğitimini tamamladı. Bu eğitime paralel olarak bir yıl Erasmus Üniversitesinde sosyoloji okudu. 1989-1993 yılları arasında Amsterdam Vrije Universiteit'te Kültürel Antropoloji ve Sosyoloji eğitimi aldı ve mastır yaptı. 2001 yılında Erasmus Üniversitesi Sosyoloji dalında doktorasını tamamlayan Canatan, Utrecht Üniversitesi başta olmak üzere Hollanda'da birçok üniversite ve araştırma kurumunda görev yaptı. 2005 yılında Türkiye'ye döndü. 2008 yılında Balıkesir Üniversitesi'nde doçent, 2013 yılında İstanbul Sebahattin Zaim Üniversitesi'nde profesör oldu. Halen aynı üniversitenin Sağlık Bilimleri Fakültesi'nde kültürel antropoloji, sosyoloji ve sosyal hizmet alanlarında çalışmalarına devam etmektedir.

Flemenkçe ve İngilizce bilen Canatan, evli ve iki çocuk babasıdır.

Yayınlanmış pek çok makale ve kitapları bulunmaktadır.

Kitaplarından bazıları:

Göçmenlerin Kimlik Arayışı, Endülüs Yayınları;

Bir Değişme Süreci Olarak Modernleşme, İnsan Yayınları;

Avrupa'da Müslüman Azınlıklar, İnsan Yayınları;

İslam Sosyolojisi, Beyan Yayınları;

Nisadan İnsana, Çıra Yayınları;

Kendi Gözlerimizle Görmek, Büyüyenay Yayınları;

Beyan ve Beden, Mana Yayınları;

Beyan Sosyolojisi, Mana Yayınları;

İnsan Fenomeni, Açılım Kitap;

Din ve Laiklik, İnsan Yayınları;

Batı Dünyasında İslamofobi ve Anti-İslamizm (Edisyon), Eskiyei Yayınları;

Beden Sosyolojisi, Açılım Kitap;

Aile Sosyolojisi, Açılım Kitap;

Sosyoloji Söyleşileri, Eskiyei Yayınları;

İbn Haldun Perspektifinden Bilgi Sosyolojisi, Açılım Kitap;

İslam Siyaset Düşüncesi ve Siyasetname Geleneği, Doğu Kitabevi;

Mukaddime Sözlüğü -Klasik Sosyal Bilimler Sözlüğü-, Eskiyei Yayınları.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	7
1- TOPLUMSAL DEĞİŞME VE GÖÇ OLGUSU	9
1. Toplumsal Değişme Teorileri	14
2. Toplumsal Değişim Teorilerinde Göçün Yeri	22
Sonuçlar	29
2- GÖÇ HAREKETLERİNİN TARİHSEL ARKAPLANI	31
1. Tarihsel Büyük Göç Hareketleri	33
2. Modern Tarihte Göç Hareketleri	36
Sonuçlar	40
3- KÜRESEL ÇAĞDA GÖÇLER	43
1. Afrika'da Göç Hareketleri	52
2. Asya'da Göç Hareketleri	54
3. Avrupa'da Göç Hareketleri	56
4. Latin Amerika ve Karayipler'de Göç Hareketleri	57
5. Kuzey Amerika'da Göç Hareketleri	58
6. Okyanusya'da Göç Hareketleri	60
Sonuçlar	60
4- ULUSLARARASI GÖÇMENLER: KÖKENLERİ, TIPLERİ VE TOPLUMSAL STATÜLERİ	61
1. Emek Göçü (<i>Labour Migration</i>)	65
2. Öğrenci Hareketliliği (<i>Student Mobility</i>)	67
3. Mülteci ve Sığınmacılar (<i>Refugees and Asylum Seekers</i>)	67
4. Zorunlu Göç, Yerinden Edilmişlik ve Yeniden Yerleşim (<i>Forced Migration, Displacement and Resettlement</i>)	70
5. Düzensiz Göçmenler (<i>Irregular Migrants</i>)	71
6. Kayıp Göçmenler (<i>Missing Migrants</i>)	72
7. Kaçakçılık ve Modern Kölelik (<i>Trafficking and Modern Slavery</i>)	72
8. Göçmen Kaçakçılığı (<i>Migrant Smuggling</i>)	74
9. Zorunlu ve Gönüllü Geri Dönüşler (<i>Forced and Voluntary Returns</i>)	74
Sonuçlar	75
5- TÜRKİYE'NİN GÖÇ GERÇEĞİ	77
1. Türkiye'ye Yönelik Göçler	79
2. Türkiye Dışına Yönelik Göçler	82
3. Türkiye İçinde Göçler	85
4. Türkiye Üzerinden Yapılan Göçler (Transit Göçler)	87
5. Türkiye'ye Geri Dönüşler	93
Sonuçlar	98
6- GÖÇ HAREKETLERİNİN AÇIKLANMASI: GÖÇ TEORİLERİ	99
1. Göç Teorilerinin Tarihi: Ernst Georg Ravenstein	102
2. Göçün Ortaya Çıkışı Açıklayan Teoriler	105
2.1. Yeni-Klasik Teori: İtici ve Çekici Faktörler	105
2.2. Marxist Teori: Merkez-Çevre İlişkileri	108
2.3. Yeni Ekonomik Göç Teorisi	112
2.4. İkili Emek Piyasası Teorisi	114
2.5. Ekolojik Denge Teorisi	116

3. Göç Hareketlerinin Sürekliliğini Açıklayan Teoriler-----	118
3.1. İletişim Ağları (Network) Teorisi-----	118
3.2. Kurumsal Teori-----	120
3.3. Birikimsel Nedenler Teorisi-----	121
3.4. Göç Sistemleri Teorisi-----	123
Sonuçlar-----	124
7- AVRUPA BİRLİĞİ VE ULUSAL GÖÇ POLİTİKALARI-----	127
1. AB Göç Politikaları-----	130
2. Ulusal Göç Politikalarına Örnek: Hollanda Göç Politikaları-----	135
3. Ulusal Göç Politikalarına Örnek: Türkiye Göç Politikaları-----	142
Sonuçlar-----	146
8- AVRUPALI TÜRKLERİN UYUM VE ENTEGRASYON SÜRECİ-----	149
1. Teorik Çerçeve-----	149
2. Dışlanma ve Asimilasyon Kısacında Avrupalı Türkler-----	153
3. Sosyo-Ekonomik Entegrasyon ve Sosyo-Kültürel Entegrasyon İlişkisi	158
4. İki Müslüman Grubun Uyum Süreci: Belçika'da Türkler ve Faslılar --	162
Sonuçlar-----	166
9- TARİHSEL VE AKTÜEL BOYUTLARIYLA İSLAMOFOBİ-----	169
1. Aktüel İslamofobinin Doğuşu ve Gelişimi-----	179
2. Hollanda'nın İnsan Hakları Meselesi-----	183
3. Biyoloji ya da "İrk"ın Geri Dönüşü!-----	187
Sonuçlar-----	190
10- ÇOKKÜLTÜRLÜ TOPLUM KARŞITLARININ SÖYLEMLERİ-----	193
1. Bir Toplumsal Tartışmanın Arkaplanı-----	193
2. Teorik Analiz Çerçevesi-----	197
3. Karşı-Kültürcü Söylemin Anatomisi-----	200
4. "Çokkültürlü Dram"-----	201
5. "Çokkültürlü Toplum Bir Hayaldir"-----	204
6. "Bizim Kültürümüz En İyisidir"-----	208
7. "Etnik Grupların Hayali Eşitliği"-----	210
Sonuçlar ve Değerlendirme-----	212
11- SİYASAL PARTİLER VE GÖÇ POLİTİKALARI:	
HOLLANDA VE FRANSA ÖRNEĞİ-----	215
1. Hollanda'da Siyasal Partilerin Göç Politikaları-----	219
2. Fransa'da Siyasal Partilerin Göç Politikaları-----	231
Sonuçlar-----	241
12- HOLLANDA'DA YAŞAYAN TÜRKİYELİ KANAAT	
ÖNDERLERİNİN ENTEGRASYON ALGISI-----	245
1. Problem Tanımı ve Yöntem-----	248
2. Kanaat Önderlerinin Profili-----	250
3. Kanaat Önderlerinin İdeal ve Reel Entegrasyon Algıları-----	252
4. Entegrasyon Sürecinde Aşırı Sağ ve İslam'ın Rolü-----	257
Sonuçlar-----	260
KAYNAKÇA-----	265
DİZİN-----	281

ÖN SÖZ

Son yıllarda Suriye kaynaklı göç nedeniyle göç ve göçmenlik konusu, Türkiye gündeminde önemli bir yer işgal etti ve böyle giderse de işgal etmeye devam edecektir. Aslına bakılırsa, Türkiye olarak göç konusuna hiç yabancı değiliz. Cumhuriyet'in kuruluşuyla birlikte mübadele göçlerine tanık olduk. Ardından çok uzun bir süre içgöç hareketleri yaşadık. Bu da yetmedi, dışarıya göç verdik ve vermeye de devam ediyoruz. Fakat bu kadar göç deneyimine rağmen Suriye göçüyle birlikte oldukça sarsıldık. Bu, üzerinde düşünülmesi gereken bir meseledir.

Bu toplumsal sarsıntıyı anlamak bir açıdan zor olmasa gerek. Çünkü kısa sürede milyonlarca ifade edilen kitlesel bir göçe maruz kaldık ve üstelik kısa süreli olduğunu düşündüğümüz bu göç, Suriye'de ve bölgede devam eden siyasal ve toplumsal kargaşadan dolayı kronik bir hal almaya başladı. Bu arada Türkiye bir darbe girişimine sahne oldu; siyaset ve toplumun kimyası değişti. Suriye'deki iç savaş, bölgemizde terör olaylarında da hissedilir bir artışa yol açtı ve bu gelişmelere Türkiye lakayd kalmadı.

Öte taraftan Suriye göçü, Türkiye toplumunu ve siyasetini de test eden bir olay oldu. Tarihsel ve etnik/ulusal önyargılarımızı ayağa kaldırdı ve siyasette kutuplaşmalara yol açtı. Muhalefet, göç konusunda ilkesel bir duruş sergilemek yerine göç aleyhtarı bir tavır sergiledi. Hatta kimi partiler seçim sırasında "Suriyeliler dışarı" sloganıyla kampanyalar yürüttü. Almanya ve diğer Avrupa ülkelerinde Türkiye kökenli göçmenlere karşı yürütülen aşırı sağcı/ırkçı eylemlere ve sloganlara benzer manzaralar ortaya çıktı.

Bu kitap, işte bu manzaraların yaşandığı bir zaman diliminde, üniversitede verdiğimiz iki ayrı dersin (Göç, Çokkültürlülük ve Uyum/Göç Sosyolojisi) kapsamında üretilmiş olan ders notlarından oluştu. Ders sırasında öğrencilerle yaptığımız tartışmalar, hem sosyal hizmet hem de sosyoloji öğrencileri arasın-

da da ciddi etnik/ulusal önyargıların bulunduğunu gösterdi. “Ben göçmen karşıtı değilim ama...” diye başlayan cümlelerin geri planında Arap ve Suriyeli kökenli insanlara karşı derin bir nefret ve köklü önyargıların olduğunu hissetmemek elden bile değildi.

Toplam 12 bölümden oluşan kitabın sadece son üç bölümü daha önce başka yerlerde yayınlanmış makale ve bildirimlerden oluşmaktadır. Konuyla yakından ilişkili olduğundan bunları kitaba eklemeyi uygun gördük. Avrupa’da siyasi partilerin göç politikalarının incelendiği bir bildiri ortak bir makale olup kendisi bize bunu yayınlanma izni verdiği için Dr. Şebnem Cansun hanıma teşekkür ederiz.

Kitapta göç sosyolojisinin en temel sorularına cevap aranmaktadır: İnsanlar neden göç ediyorlar? Göç hareketlerinin belirli kalıpları var mıdır? Göçmenler hangi aşamalardan geçerek yerleşik topluma entegre oluyorlar? Nereye kadar uyum sağlıyorlar? Hükümetler ne tür göç ve göçmen politikaları izliyorlar? İşte, tüm bu sorular enine boyuna tartışılmaktadır!

Göç olayı sosyolojide kendi başına bir olay değildir. Daha geniş çerçevede bakıldığında toplumsal değişme sorununun bir parçasıdır. Bir başka deyişle göç, toplumsal değişimin hem nedeni hem de sonucudur. Bu nedenle göç olayının toplumsal değişme perspektifinden yorumlanmasının doğru bir bakış açısı olduğuna inanıyoruz. Göçü yasaklamak ya da engellemek toplumsal değişmeye karşı durmaktır. Karşı çıkmak yerine, tüm toplumsal değişmeler gibi onu da yönetmek ve yönlendirmek gerekiyor.

Küresel dünyada göç hareketlerinin giderek artacağı dikkate alınırsa, göç konusu hep gündemimizde olacaktır. Göç, yeni dünyayı anlamının anahtar kelimelerinden birisidir. Yargılamadan önce anlamak isteyenlere bu kitap, farklı açılardan göç ve göçmenlik olayına bakma imkânı sunmaktadır.

Kadir CANATAN
Yalova/Çiftlikköy, Mayıs 2020